

המכון למחקרי ביטחון לאומי

THE INSTITUTE FOR NATIONAL SECURITY STUDIES

INCORPORATING THE JAFFEE CENTER FOR STRATEGIC STUDIES

TEL AVIV UNIVERSITY
אוניברסיטת תל-אביב

מבט על, גיליון 616, 15 באוקטובר 2014

לקראת חישוב מסלול אסטרטגי חדש

גבי סיבוני

מדברים שאמר נשיא ארצות הברית ברק אובמה בראיון טלוויזיה שנערך עמו בשלהי ספטמבר 2014, השתמעה הכרה, למעשה הודאה, בהערכת החסר האמריקנית את יכולות הפעולה והגיוס של ארגון 'המדינה האסלאמית' – דאע'יש. זאת, לצד הערכה מופרזת את יכולותיו של צבא עיראק להילחם בארגון. ואכן, בתוך זמן קצר, לכאורה 'לפתע פתאום', הצליח הארגון למצב ולמג את עצמו כגואל האומה המוסלמית משלשלות המערב המדכא וכמי שנמצא בדרכו לייצר סדר עולמי חדש. בניגוד לדעת גורמי המודיעין, לא רק בארצות הברית אלא גם בישראל, הצליח הארגון להרחיב במהרה את האזור שבשליטתו וכן את היקף הגיוס לשורותיו ועוד ידו נטויה. גם הכינוי "שטויות" שהעניק אובמה למסר זה, משקף הבנה חסרה אשר לכוח המשיכה של הארגון – זה שמאפשר לו, לצד כוחו הצבאי הברוטלי, להשתלט על אזורים נוספים ומקשה על ההתמודדות עמו וכן את עוצמת היריבות בין המחנות הסוני והשיעי במזרח התיכון.

העובדה שסוכנויות המודיעין של ארצות הברית לא העריכו נכון את פוטנציאל העוצמה של הארגון, עד כי המציאות המשתנה באזור הלבנט טפחה על פניהם, אמורה להדליק נורת אזהרה מסנוורת גם בישראל. הגם שישראל אינה נמצאת בראש סדר היום של דאע'יש ודומיו, היא אינה יכולה להרשות לעצמה את המותרות של המתנה עד להוצאת פוטנציאל האיום מן הכוח אל הפועל – פניית פעילים של דאע'יש או בני בריתו, באורח מאורגן או ספורדי, לפעילות ישירה נגדה. שעל כן היא נדרשת לבחון מחדש כמה מוסכמות אסטרטגיות מסורתיות.

תובנות אסטרטגיות חדשות אמורות להתגבש על בסיס האפשרות שהסכנה הגלומה בארגוני הג'יהאד הסונים הרדיקליים תופנה, במוקדם או במאוחר, גם נגדה. ישראל עלולה למצוא עצמה מתמודדת עם דאע'יש ועם פלגים המזדהים אתו ותומכים בדרכו, הפעילים באזורים הסמוכים לגבולותיה, דוגמת חצי-האי סיני, ירדן ורמת הגולן הסורית. ניצנים מדאיגים להשפעת המסר הלוחמני של דאע'יש כבר נצפו בגדה ואף בישראל גופא. לכן, ישראל מחויבת לעיצוב תפיסה מודיעינית, צבאית ומדינית מעודכנת, שתכליתה מיפוי האיום ואיתור מענה למציאות האזורית המתפתחת.

במקביל לצורך בהיערכות מודיעינית-מבצעית מעודכנת, מתבקשת חשיבה ישראלית מחודשת לגבי יחסה לגורמים אזוריים שונים. שיעים בעיראק נמצאים תחת מתקפה שמנהלים אנשי דאע'יש, ובסוריה נלחם הארגון בצבאו של אסד. גם נסראללה, מנהיג חזבאללה, הלוחם לצד צבא אסד, רואה בדאע'יש איום משמעותי לארגונו בפרט ולשיעים בכלל. השינוי הדרמטי שחל במפת גורמי האיום ויעדי האיום באזור מצדיק ואף מחייב בדיקה של אפשרויות חדשות.

שאלה מרכזית נוגעת למדיניות ישראל כלפי משטר בשאר אל-אסד. מאז פרוץ מלחמת האזרחים בסוריה, ולנוכח האכזריות חסרת הפשרות שגילה משטר אסד במאבק ההישרדות שהוא מנהל מול פלגי המורדים בו, סברו רבים בקהילת הביטחון הישראלית, כי יש לסייע להפלת המשטר במדינה השסועה. מנגד, נשמעו קולות שטענו, כי אובדן השליטה של אסד יוביל לכאוס בסוריה ולהתבססות של גורמי ג'יהאד קיצוניים על גבול ישראל. אלה עלולים ליצור איום בעל פוטנציאל להסתבכות צבאית, כמו זה שמקורו ברצועת עזה ובחצי-האי סיני. והנה, גם מבלי שמשטר אסד נפל וצבאו התפזר, משתלטים כוחותיו של הארגון המורד 'גי'בהת אל-נוסרה' על מרחבים ברמת הגולן הסורית, בסמוך לגבול ישראל. אם תמשיך מגמה זו, עלולה ישראל למצוא את עצמה מותקפת, ישירות או באמצעות 'טפטוף' על ידי כוחות דאע'יש, ג'יבהת אל-נוסרה, ופלגים חמושים אחרים, שיחזיקו בטריטוריות ובריק השלטוני, שיתיר אחריו צבא אסד הנסוג.

המחשה לצורך בחשיבה אחרת סיפקה הפלת המטוס הסורי על ידי מערך ההגנה האווירית של ישראל ב-23 בספטמבר 2014. מטוס זה, שחדר בשוגג לרמת הגולן, היה במשימת תקיפה של יעדי גיבה אל-נוסרה. אמנם, הפלת המטוס עלתה בקנה אחד עם הנחייה, שההיגיון שעליו התבססה במקורה – ברור. ואולם, משום שחלו שינויים יסודיים במערך הכוחות בסוריה עצמה, וברור לכול, כי צבא סוריה אינו פנוי ואינו יכול לפתוח כיום חזית מול ישראל, יש לבחון גם האם ההיגיון זה נותר בתוקף, ובכל מקרה – בתוקף גורף שממנו נגזרת המשכיות אופרטיבית-אוטומטית. למעשה, הפלת המטוס היוותה פגיעה ישראלית ישירה באינטרס שלה עצמה.

עדכון התפיסה הביטחונית אינו משימה פשוטה כלל ועיקר. המשימה הנדרשת מישראל לאור השינויים האזוריים מורכבת במיוחד, משום שמדובר בצורך להעריך מחדש את היחס לאויבים מושבעים. יש מידה של אירוניה היסטורית בכך שישראל, הנמצאת בעימות מר ומתמשך עם הגוש השיעי-רדיקאלי, הכולל את חזבאללה, איראן והמשטר העלאווי בסוריה, חולקת כנראה עם הגוש הזה – המכונה 'ציר הרשע' – אינטרס משותף. אשר לעניין בבלימת דאע"ש, ישראל נמצאת עם רכיבים מגושים באותו צד של המשוואה – אמנם לא באותה דרגת בולטות וחשיבות כמותם. וזאת, במקביל לעניין המשותף שיש לה עם מדינות ערב הפרגמטיות, הנאבקות בכוחות הרדיקליים – סונים ושיעים כאחד. במצב רגיש זה, יש לעשות מאמץ ולהשתחרר מדפוסים קודמים, שאפיינו את מדיניות הביטחון הישראלית לאורך שנים. הנסיבות השתנו, והחשיבה אמורה לעבור שינוי המתחייב מהנסיבות החדשות.

יתכן שניתן לאתר דרכים, או לפחות להיפתח לחשיבה על דרכים, לתאום סמוי, פאסיבי, עם משטר אסד ואפילו עם חזבאללה, בלחימה בגיהאד הסוני. הדרך לגיבוש הבנות בדבר שיתוף פעולה אקטיבי, שיתוף מודיעיני למשל, אינה סלולה. העוינות לישראל טבועה עמוק בחשיבה של המשטר הסורי ושל חזבאללה; שיתוף פעולה עם ישראל, שעלול לצוץ ולהתגלות, אינו בא בחשבון מבחינתם. אך ישראל תוכל לסייע למאבק בכוח הסוני-רדיקלי העולה גם על ידי הימנעות מהפרעה למאבק בו.

אתגר מורכב נוסף הניצב בפני ישראל הוא מציאת דרך לסייע למאבק בכוחות הסונים הרדיקליים, אמנם בעקיפין ובשקט, תוך הימנעות מפגיעה במאמץ המודיעיני והמבצעי המתמשך והמתחייב נגד האיומים לביטחונה, שמקורם בגוש השיעי. המאבק בחזבאללה ימשיך בכל המובנים: מאמץ להאט את התעצמותו הצבאית של הארגון; שימור ההרתעה הצבאית מולו; סיכול ניסיונות של הארגון להמחיש את מחויבותו למאבק בישראל באמצעות ניסיונות פיגוע כמענה להאשמות על כי לחימת אנשיו לצד כוחות אסד מהווה סטייה מסיבת קיומו, ובפרט, מאמץ למנוע מתקריות כגון אלה שאירעו בשבוע שעבר בגזרת הר דב לגלוש להסלמה רבתי. גם המאבק המדיני-דיפלומטי, שתכליתו סיכול התקדמותה של איראן להשלמת תכניתה הגרעינית, הוא משימה מתמשכת, שאין ולא ניתן לוותר עליה, למותר לציין – ישראל תמשיך ותפעל נגד התמיכה האיראנית בחמאס, המתורגמת להתעצמות צבאית ברצועת עזה.

הדילמות הניצבות בפני ישראל נוכח השינוי שחל בשנים האחרונות במפת האיומים במזרח התיכון ומפת המאבקים המתחוללים בו, אינן פשוטות. אויב משותף לישראל וליריבים וותיקים אינו הופך אותם מיריבים לידידים. למרות זאת, אין להתעלם מכך שנוכח האתגרים המשותפים לישראל וליריביה, מתהווה מבחינתה כורח לחפש מצע ודרכים לשיתוף פעולה עמם על אף העוינות והעימות הנמשך בינה לבינם, כדי לצמצם את הסכנה שאיום המופנה כיום כלפיהם יופנה בעתיד גם נגדה.

חשיבה ופעולה על בסיס אוטומטי, אינרטי, עלולה להציב את ישראל בפני בעיה ביטחונית קשה באזורי הגבול ובפני סכנה שעומותים באזורים אלה יגלשו לשטחה. הפלת המטוס הסורי צריכה להוות תמרור אזהרה – לא עוד התבוננות מהצד על המתרחש ופעולה אוטומטית, אלא פעולה על בסיס מחשבה, כי יש לסייע – בפועל או לפחות במחדל – למי שנלחם בגיהאד הסוני הרדיקלי.